

הורבן ממלכת ישראל מלכים ב' פרק י"ז

פרק י"ז חוזר לעסוק בממלכת ישראל, ומתאר את הסיבות ההיסטוריות והסיבות הדתיות לחורבן הממלכה בידי אשור ולהשלמת גלותם של עשרת השבטים בימי הושע בן אלה, המלך האחרון למלכי ישראל. ממלכת ישראל, שהתקיימה כ-200 שנה מאז פילוג הממלכה בימי רחבעם בן שלמה, הגיעה לקיצה.

סוף ימי ממלכת ישראל והסיבות ההיסטוריות־מדיניות לחורבן - פסוקים א'-ו'

הושע בן אלה מלך תשע שנים ועשה הרע בעיני ה' - 'יִרְקָא לֹא־כְמִלְכֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵי' (פסוק ב'). מניסוח זה עולה שמעשיו היו פחות בעייתיים ממעשי קודמיו. הוא המלך הישראלי היחיד שלא כתוב עליו שחטא בחטאת ירבעם בן נבט. בעקבות עלייתו של שַׁלְמַנְאָסֶר מלך אשור (שירש את מקומו של תגלת פלאסר) וחידוש הלחץ האשורי על ממלכת ישראל והפיכתה למדינה וסלית, נאלץ הושע בן אלה לשלם מס כבד לממלכת אשור ולהשתעבד לה. הפסוקים מלמדים כי הושע בן אלה כרת ברית עם סוא מלך מצרים, מתוך תקווה שזו תעזור לו מול אשור. הושע מרד במלך אשור והפסיק לשלם מס הכבד. כתוצאה מהמרד נעצר הושע ונכלא בידי האשורים ושלמנאסר מלך אשור הטיל מצור למשך שלוש שנים על שומרון, עיר הבירה של ממלכת ישראל. כעבור שלוש שנים בשנת 721 לפנה"ס (על פי התיארוך ההיסטורי המקובל, דעת מקרא), כבש "מלך אשור" (לפי דעת מקרא הכוונה לסרגון, שמלך אחרי שַׁלְמַנְאָסֶר) את שומרון והגלה רבים מיושבי הממלכה לערים רחוקות ברחבי האימפריה האשורית. שבטי ישראל שגלו נטמעו בממלכות שהוגלו אליהן ורובם אבדו מעם ישראל. עם השלמת הכיבוש האשורי הפכה ממלכת ישראל לפחוה אשורית, וימיה כממלכה עצמאית הגיעו לקיצם. מכאן ואילך נשארה ממלכת יהודה ממלכה יחידה.

חטאי ישראל - הסיבה הדתית לחורבן וסיכום ימי ממלכת ישראל - פסוקים ז'-כ"ג

במהלך לימוד ספר מלכים עסקנו בעיקרון 'הסיבתיות הכפולה'. על פי עיקרון זה האירועים בעולם מתרחשים בהתאם לידו המכוונת של ה' ובד בבד הם תוצר של פעילות אנושית המושתתת על בחירה חופשית.

בפסוקים א'-ו' קראנו על הסיבות ההיסטוריות שהובילו לחורבן ממלכת ישראל בידי אשור - התחזקות השליטה האשורית על ממלכת ישראל, מרידת הושע באשור בעזרת מצרים ובעקבותיה מצור על עיר הבירה שומרון, החרבת הממלכה והגליית תושביה.

פסוקים ז'-כ"ג, מציגים את הסיבה הדתית להתרחשויות ההיסטוריות. תחילה, מפורטים חטאי העם, ולאחר מכן (פסוקים י"ח-כ"ג), מביא הכתוב אמירה כללית על חרון אפו של הקב"ה על שתי הממלכות, ועל עונשה של ממלכת ישראל.

לפניכם דוגמאות לחטאים המוזכרים בפסוקים: הליכה בחוקות הגויים, בניית במות, מצבות ואשרים - לשם עבודה זרה, עבודת העגלים (הקשורה לחטאי ירבעם), עבודת הבעל (הקשורה לחטאי אחאב) וחוסר נכונות לשמוע לדברי הנביאים.

הפסוקים מתארים את השפעתו הרבה של ירבעם בן נבט, המלך הראשון בממלכת ישראל, על חטאי ממלכת ישראל במשך שנות קיומה. הביטוי "חטאות ירבעם" בפסוק כ"ב, הוזכר רבות בפרקים המתארים את מלכי ישראל.

פסוק י"ט מזכיר שגם תושבי ממלכת יהודה חטאו ולא הלכו בדרך ה'.

היחידה מסתיימת בתיאור הקשה של גלות ממלכת ישראל: "וַיִּגַּל יִשְׂרָאֵל מֶעַל אֲדָמְתוֹ אֲשׁוּרָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה". הגלות הביאה לקיצה של ממלכת ישראל ולהיעלמותם ההיסטורית הכמעט מוחלטת של עשרת השבטים והיא מכונה "גלות עשרת השבטים". במקום התושבים הישראלים של הממלכה הביאו האשורים תושבים זרים, המכונים כותים, והושיבו אותם בארץ. מכאן ואילך נותרה על כנה רק ממלכת יהודה.

כדאי לציין שההגליה של שבטי ישראל למקומות נידחים באימפריה האשורית, לצד נבואות על חזרתם, עוררו ויכוח בחז"ל האם עשרת השבטים עתידים לשוב או לא. זכינו ובימינו חלקים משבטי ישראל זכו לשוב ארצה.

הצעות הוראה:

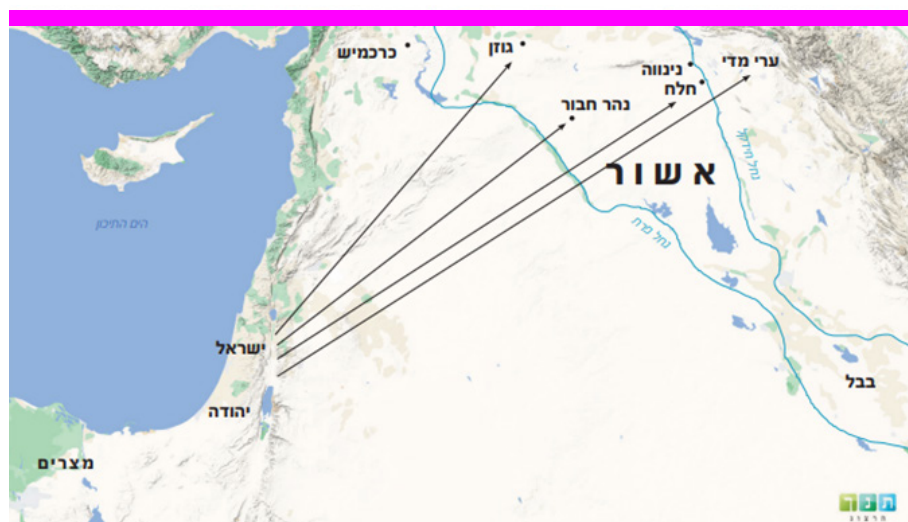
הצעה 1: הכיבוש האשורי - הסיבות ההיסטוריות לחורבן - פסוקים א'-ו'

פרק י"ז מתחיל בתיאור הסיבות ההיסטוריות מדיניות שהובילו לחורבן ממלכת ישראל. נלמד תחילה את הסיבות ההיסטוריות לחורבן ולאחר מכן נלמד את הסיבות הדתיות ועיקרון הסיבתיות הכפולה.

התלמידים יקראו את הפסוקים ויתאימו הסבר לכל אחד מהפסוקים:

הפסוקים	הסבר
ג. עליו עלה שלמנאסר מלך אשור ויהי לו הושע עבד וישב לו מנחה	ממלכת ישראל הייתה משועבדת לאשור והעלתה לה מס.
ד. וימצא מלך אשור בהושע קשר אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים ולא העלה מנחה למלך אשור בשנה בשנה ויעצרו מלך אשור ויאסרוהו בית בלא	הושע בן אלה מלך ישראל פנה למצרים והפסיק לשלם מס למלך אשור, מעשה שמשמעותו מרד באשור. כתוצאה מהמרד הושע נלקח בשבי.
ה. ויעל מלך אשור בכל הארץ ויעל שמרון ויצר עליה שלש שנים	מלך אשור פלש לממלכת ישראל והטיל מצור על עיר הבירה שומרון.
ו. בשנת התשיעית להושע לכד מלך אשור את שמרון ויגל את ישראל אשורה וישב אותם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי	לאחר שלוש שנות מצור נחרבה שומרון ומלך אשור הגלה את תושבי הממלכה למקומות נידחים באימפריה האשורית.

כדי להבין לאן גלתה ממלכת ישראל וכמה התפזרה תוכלו לצרף את המפה הזו:

אפשר לשאול ולדון :

במה תורמת המפה להבנת:

- המשמעות של גלות השבטים מארץ ישראל?
- גודל האירוע של חורבן ממלכת ישראל.

זו ההזדמנות לדבר עם התלמידים על משמעות החורבן וגורלם של עשרת השבטים.

הצעה 2: הסיבות הדתיות והמוסריות לחורבן - פסוקים ז'-כ"ג

1. התלמידים יקראו את פסוקים ז'-י"ז.

בפסוקים מוזכרים חטאים רבים של ממלכת ישראל מימי ירבעם בן נבט ועד לחורבן.

התלמידים יצטוו דוגמאות מן הפסוקים לחטאים הבאים:

- הליכה בחוקות הגויים
- בניית במות, מצבות ואשרים
- עבודת העגלים
- עבודת הבעל
- חוסר הקשבה לנביאים
- העבירו את ילדיהם באש, קסמו וניחושו

2. התלמידים יקראו פסוקים י"ח-כ"ג ויענו על השאלות:

- כיצד מסכם הכתוב את יחסו של ה' לחטאי ישראל?
- מי ממלכי ישראל השפיע יותר מכול המלכים האחרים על המצב הרוחני של תושבי ממלכת ישראל?
- צטטו פסוקים מתאימים.

נשים לב לפעלים המתארים את יחסו של הקב"ה: "ויתאנף... ויסרם מעל פניו... וימאס בכל זרע ישראל ויענם ויתנם ביד שושים... עד אשר הסיר ה' את ישראל מעל פניו..."

ירבעם בן נבט מוזכר פעמיים:

- פסוק כ"א: "וַיִּדַּח יִרְבֵּעַם אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי ה' וְהִחֲטִיִּאם חֲטָאָה גְדוֹלָה."
- פסוק כ"ב: "וַיִּלְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל חַטָּאוֹת יִרְבֵּעַם אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא סָרוּ מִמֶּנָּה."

הפסוקים מייחסים לירבעם השפעה רבה על חטאי ישראל בכל שנות קיומה של ממלכת ישראל.

3. נשים לב כי הפרק עוסק בחורבן ממלכת ישראל אך בפסוקים מוזכרת ממלכת יהודה מספר פעמים:

פסוק י"ג: "וַיַּעַד ה' בְּיִשְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה בְּיַד כָּל נְבִיאָיו כֹּל חֹזֶה לֵאמֹר שָׁבוּ מִדְּרָכֵיכֶם הָרָעִים."

פסוק י"ח: "וַיִּתְאַנֶּף ה' מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּסְרֶם מֵעַל פָּנָיו לֹא נִשְׁאַר רֵק שָׁבֵט יְהוּדָה לְבַדּוֹ."

פסוק י"ט: "גַּם יְהוּדָה לֹא שָׁמְרָה אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיהֶם וַיִּלְכּוּ בַּחֲקֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשָׂה."

שבט יהודה אמנם לא גלה אבל גם הוא חטא ולא הלך בדרך ה'. על סופה של ממלכת יהודה נלמד בפרקי הסיום של ספר מלכים.

הצעה 3: סיכום - הסיבתיות הכפולה - פסוקים א'-כ"ג

אחרי שלמדנו על הסיבות ההיסטוריות והדתיות לחורבן, נשאל את התלמידים:

על פי הכתוב בפסוקים א'-כ"ג - מדוע חרבה ממלכת ישראל?

נוכל לראות כי אפשר למיין את התשובות לשתי קבוצות עיקריות:

סיבות היסטוריות	סיבות דתיות ומוסריות
• הושע בן אלה מלך ישראל מרד באשור • פנה למצרים והפסיק לשלם מס למלך אשור • מלך אשור פלש לממלכת ישראל, הטיל מצור על עיר הבירה שומרון וכבש אותה	• חטאי ישראל: • בניית במות, מצבות ואשרים • עבודת העגלים • עבודת הבעל • אי ציות לדברי נביאים • העבירו את ילדיהם באש, קסמו וניחשו

נזכיר לתלמידים את עיקרון הסיבתיות הכפולה השזור בספר מלכים.

על פי עיקרון זה, האירועים בעולם מתרחשים בהתאם לידו המכוונת של ה' מחד (חורבן הממלכה כעונש על חטאי ישראל), ומאידך הם תוצר של פעילות אנושית המושתתת על בחירה חופשית (הבחירה של הושע למרוד באשור שהובילה למצור ולחורבן), באופן הזה לכל התרחשות במציאות יש מניע אלוהי ומניע "ארצי".

המישור האנושי: הסיבות ההיסטוריות

המישור האלוהי: הסיבות הדתיות והמוסריות (חטאי ממלכת ישראל)